

ДІЄСЛІВНІ СИНОНІМИ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ (В ІДІОСТИЛІ ЄВГЕНА ГУЦАЛА)

У статті на матеріалі деяких синонімічних рядів, вибраних з творів Є. Гуцала, розглядається роль дієслівних синонімів у вираженні мовної картини світу. Основна увага приділяється синонімічним рядам на позначення процесу мовлення та переміщення. З даних синонімічних рядів широко представлено ті одиниці, які найвлучніше та наймайстерніше розкривають особливості мовної картини світу народу.

Ключові слова: мовна картина світу, лексичні синоніми, синонімічний ряд на позначення мовлення та переміщення.

В статье на материале некоторых синонимических рядов, выбранных из произведений Е. Гуцала, рассматривается роль глагольных синонимов в выражении языковой картины мира. Основное внимание уделяется синонимическим рядам на обозначение процесса речи и перемещения. Из данных синонимических рядов широко представлены наиболее точные единицы, которые раскрывают особенности языковой картины мира народа.

Ключевые слова: языковая картина мира, лексические синонимы, синонимический ряд, на обозначение речи и перемещения.

The role of verbal synonyms as the means of expressing the language picture of the world chosen from Y. Gootsula works' in the cases of some synonyms levels are investigated in this article. The synonymous levels are paid a special attention in the speech process and transference. From these synonymous levels are widely demonstrated that ones which illustrate masterly the language picture of the world.

Key words: the language picture of the world, lexical synonyms, the synonymous levels of the speech process and transference.

Дослідження лексики як системи, її внутрішньої організації, взаємозв'язків та семантичної структури – одне з найважливіших завдань сучасного мовознавства. Особливо цікавим є вивчення синоніміки художнього твору як засобу розкриття мовної картини світу народу. Лексичні синоніми – одна з найбільш вивчених семантичних категорій. Однак незважаючи на те, що синонімічні засоби української мови вивчають досить давно і синоніміці присвячено чимало лінгвістичних праць (зокрема, В.С. Ващенко, Д.Г. Гринчишина, В.С. Ільїна, Г.М. Колесника, Л.А. Лисиченко, О.І. Нечитайло, І.С. Олійника, Л.С. Паламарчука, Л.М. Полюги, Є.С. Регушевського, О.О. Тараненка та ін.), дослідники знову і знову повертаються до проблеми лексичної синонімії з метою розглянути її з нової точки зору. Про це свідчать праці В.С. Ільїна, В.С. Паламарчука, М.М. Фащенко, Л.М. Полюги, А.Т. Бевзенко, Н.Д. Давиденко, А.Л. Порожнюк, Г.В. Буткової та ін., в яких досліджено синонімію

різних частин мови в цілому чи в межах певного класу.

Метою нашої статті є встановлення семантичних особливостей дієслівної синоніміки як засобу вираження картини світу в ідіюстилі Є. Гуцала.

Реалізація поставленої мети потребує розв'язання таких завдань:

- 1) систематизувати й класифікувати дієслівні синоніми за синонімічними рядами;
- 2) визначити контекстуальне значення виявлених синонімів;
- 3) з'ясувати, як дієслівні синоніми відбивають картину світу народу.

Мова і культура – важливі поняття гуманітарних знань. В наш час комплексна сфера наукових знань про взаємозв'язок і взаємовплив мови і культури переживає період розквіту. Це пов'язано з багатьма причинами, серед яких і прикладна сторона лінгвістичних знань, розуміння мови як засобу концентрованого осмислення колективного

досвіду, який закодовано у всьому багатстві значень слів, фразеологічних одиниць, загальновідомих текстів і т. ін.

Будучи багатовимірним утворенням, мова входить у найбільш загальні феномени буття: як найважливіший засіб спілкування вона розглядається як компонент комунікативної діяльності; як найважливіший спосіб перетворення світу та інформаційного забезпечення і міжособистісного регулювання аналізується як засіб впливу, спонукання людей до певних дій і фіксування соціальних відношень; зберігаючи в собі накопичений колективний досвід, є складовою культури. Соціальна сутність мови полягає в тому, що вона перш за все існує у мовній свідомості – колективній чи індивідуальній. Відповідно колектив чи індивідум є носіями культури у мові. Носієм мовної свідомості є мовна особистість, тобто людина, яка існує у мовному просторі: у спілкуванні, у стереотипах поведінки, зафіксованих у мові, у значеннях мовних одиниць і змістах текстів.

Тип ставлення людини до дійсності формує картину світу, яка визначає норми поведінки людини, її ціннісні орієнтири, життєві стратегії тощо.

Інтерес до мовної картини світу, що бере свій початок від В. Гумбольдта й І. Гердера, призвів до появи наприкінці ХХ століття низки праць, присвячених даній проблемі. Це, зокрема, роботи Г.В. Колшанського, Н.І. Сукаленко, Н.Д. Арупонової, Ю.Д. Апресяна, В.Г. Гака, В.М. Телі, Ю.С. Степанова, Л.П. Попко, В.І. Карасика, О.О. Залевської. Мовна картина не може залишатися стабільною, вона піддається зовнішньому впливу, і це відбивається в мові [3, с. 88]. Актуальність дослідження національно-культурної специфіки картини світу визнана останнім часом світовою наукою і практикою, що добре погоджується із загальною тенденцією різних наук ставити культуру в центрі теоретичних побудов, які певним чином пов'язані з вивченням людини [2, с. 204].

Картина світу є складною системою образів, яка відображає дійсність у колективній свідомості. Фундаментальною її частиною є колективні уявлення, але також вона може бути індивідуальною, наприклад, модель світу Є. Гуцала, Г. Тютюнника та ін. Мовна картина світу об'єктивно відбиває сприйняття світу носіями даної культури, однак воно не є механічним, а носить творчий характер [3, с. 89].

Оскільки людина одночасно виступає носієм рідної мови і культури, мовні знаки набувають здатності виконувати функцію знаків культури. Саме тому в мові фіксується культурний контекст, який надзвичайно чітко виявляється у синонімах.

Розглянемо для прикладу дієслівну синоніміку Є. Гуцала. В своїх творах письменник добирає тільки ті синоніми, які, на нашу думку, виразніше й яскравіше відтворюють його задум. Автор використовує дієслівні синонімічні ряди слів, яким притаманна однакова семантична скерованість і

які в комплексі передають картину світу українського народу.

Як відомо, дієслово – одна з найбільш складних категорій як у граматичному, так і в лексико-семантичному плані, в тому числі і з погляду синонімічних відношень, і через це у творах Є. Гуцала воно простежується в дуже цікавих і оригінальних синонімічних рядах.

Так, найбільш компонентним є *синонімічний ряд на позначення процесу мовлення*, який нараховує 102 одиниці. Здебільшого це одиниці загальномовні, почерпнуті з живого мовлення, які найкраще і найвлучніше передають усі відтінки мовлення людини, проте спостерігаються і такі, що майстерно розкривають картину світу українців. Саме останні і становитимуть об'єкт дослідження даної статті.

Урочистість мовлення передано синонімами *зронити, гомоніти, правити, провадити, проректи*.

Синонім *зронити* – перен. сказати, промовити коротко (переважно після мовчання [4, I, с. 386] вживається письменником для позначення мови голови сільради Семигайла в розмові з Галею з метою передачі одночасного вагання і розмірковування його з приводу думки, висловленої Галею, про зраду його жінки: – *Я знаю, що неправда про мою жінку, – зронив* [1, с. 352]. Інший синонім *гомоніти* – говорити, розповідати про кого-, що-небудь [4, II, с. 121] характеризує мовлення баби Бахурки: – *Еге ж, які ми дівчата з тобою, – гомоніла Бахурка до телічки* [1, с. 81]. У поєднанні з дієсловом «балакати» лексема набуває відтінку бажання говорити щось, щоб привернути увагу: *Варка ще гомоніла-балакала про молоко, а потім, бачачи, що вчителька вже в хату ось-ось подасться, зразу ж перескочила до того, що саме привело її сюди* [1, с. 281].

Коли автор прагне передати приємність голосу Марфи, її бажання розчулити Олену Левківну, він використовує лексеми *правити* – говорити, здебільшого повторюючи ту саму думку, наполягаючи на чомусь; повторювати думку, що склалася про когось [4, VII, с. 504]: – *Ви така славна жінка, всі вас люблять, усі поважають, – і далі медовим голосом правила Варка* [1, с. 281], а холодність і спокійне ставлення до висловленого – сполученням синоніма *провадити* – розм. висловлюватися, говорити [4, VIII, с. 140] з різними прислівниками: – *Та не забувай, дочко, що живим про живе думати, – холодно провадила тітка, дивлячись десь у стіну перед собою* [1, с. 363]: *І далі провадила спокійно, не дивлячись на незвично принишклу головику, а десь у стіну, ніби вичитуючи звідти* [1, с. 363].

Значно чисельнішою є група синонімів, які характеризують мовлення щодо голосу, від шепотіння до крику.

Тиха, задумана, легка мова діда Гордія, коли він пригадує своє минуле, передається синонімом *шелестіти* – говорити щось пошепки [4, X, с. 437]: *Замислений дід шелестить подихом-вітерцем* [1, с. 521]. Також цей синонім характеризує мову

Катерини, яка не дуже хоче говорити з німецьким прислужником Юрком: – *Спасибі, – прошеlestіла у відповідь* [1, с. 249].

Мовлення персонажів під час сварки Є. Гуцало передає різними синонімами, як-от: *гриміти* – говорити голосно, підвищеним тоном [4, II, с. 168]: *То не грім гримів у захмарених високостях, то гриміла баба Килина* [1, с. 475]; – *Чи не знаєте, Станіславо Янівню, чого опинився на Шендерівці? – гриміла шворнем-язиком Галя. – Не інакше як до Ніни Танчик подався!* [1, с. 122]; *лементувати* – говорити дуже голосно; *галасувати* [4, IV, с. 475]: *Вона лементувала й лементувала, скарги й прокльони сипались з її грудей, як каменюччя* [1, с. 46].

Радість героя змальовує синонім *галакати* – голосно розмовляти [4, II, с. 18], що вжитий на позначення мовлення хлопчини Толика, який радий, що мати не біла за костюм: *За ворітьми щось загалкав – од радості, либонь, що на запотиличник не розжився* [1, с. 162].

Ряд синонімів передає спосіб мовлення, зокрема такі, як *сичати* (*Отак тобі! Отак! – злісно сичала Ганка, не відстаючи, – щоб знала як рогами розмахувати* [1, с. 145]), *сокорити* (*Баба Глухарка сиділа в хаті за столом, сокоріла гугнявим голосом* [1, с. 334]), *сокотати* (*– Еге ж, задушиш, – сокооче баба, мій тедзь такий, що вкусив – і полетів... – Натішусь, натішусь, – сокорить Бахурка* [1, с. 163]), *сурмити* (*– Ну, гаразд, золото й срібло в тебе не в ціні, – сурмить у кашину сурмоньку дід Гордії* [1, с. 474]), *карбувати* (*– Я розумію, – директор карбував слова, – коли колгоспник вийде на поле, притомиться, виголодається, то сяде підкріпитись. А ви? [1, с. 442]), шамкотіти (... аще і забудеть жона ісчадіє чрева свого, но аз не забуду тебе... – шамкотіла собі під ніс Мотря з Торбою все те, що спливало їй на пам'ять* [1, с. 209]), *гугнявити* (*– Нікуди я не піду, – прогугнявив Іван слізливо* [1, с. 148]), *жебоніти* (*А баба Килина, прочитавши твої думки, жєбонить голосом-струмком* [1, с. 510]), *штрикнути* (*Ніби ти за своїми поросятами й не доглядаєш! – штрикнула Бахурка* [1, с. 82]).

Серед синонімів даного синонімічного ряду виділяються лексеми, що використовуються для вираження нісенітниць, дурниць (*пасталакати, плескати, подейкувати, варнякати, верзти*) або розкриття суті явища (*укоськувати, під'юджувати, зласкавлюватися, здоровкатися, роптати, індічитись, оскалюватися*): – *Ти б краще свині зотягнув дрота, аніж пасталакати, – нагадала вона* [1, с. 296]; – *Якби ж хоч не подейкували, якби не плескали, то ще нічого, то я не прийшла б, а так... [1, с. 138]; І начебто, подейкували, стара Тилимоніха замовляла колісь болячки, що загоювались ніби їх і не було, але ж то болячки на тілі, та й давно вже про Тилимоніху такого не кажуть* [1, с. 51]; – *Що й про цю okazію плескатимуть?* [1, с. 324]; *Навіть Ганку*

пересмикнуло, бо хоч і славна баба, хоч і добре хоче зробити, але ж навіть варнякати пусте? [1, с. 112]; – *Ну, я тут наварнякав, що й сам не можу повірити в свою балаканину* [1, с. 314]; – *Але ж про людське око слід поставити, щоб не верзли казна-що* [1, с. 362]; – *От якби нам Катерину Пекур укоськати, тоді все було б добре* [1, с. 338]; – *Ну, постав, постав, – під'юджувала кислим голосом тітка. – Хай посміються з тебе, хай... [1, с. 362]; Ну, – зласкавлювалася Саня, – розмовляєте так, ніби сваритеся* [1, с. 58]; *3 неділею вас, баби! – голосно так поздоровкався Чуприна, наче вони оце не в лісі зустрілися, а на базарі* [1, с. 66]; *Вона зрозуміє, що позика – це від бога, бо батюшка підписався. Не роптав, ні, а навіть сам собі цифру виправив на більшу... [1, с. 335]; – Оце йще, – одвела його руку. – А чого?! – індічився сторож* [1, с. 128]; *Кавалеристи оскалювались: «Мак наш – пироги ваші»* [1, с. 58].

Таким чином, виявлені нами синоніми на позначення процесу мовлення активно вживаються як у мові письменника, так і в мові персонажів, передаючи радість, лагідність, хвилювання та інші риси, які розкривають сутність українського характеру. Інші члени синонімічного ряду позначають повільність, неквапність у спілкуванні, передають силу голосу, спосіб мовлення, його тривалість, беззмстовність, передаючи не лише відтінки у мовленні, а й подаючи розуміння сутності явищ чи виражаючи нісенітницю, дурницю. Досліджений матеріал на позначення процесу мовлення допомагає краще зрозуміти картину світу кожного персонажа зокрема і народу в цілому.

Не менш цікавими є лексеми на позначення руху, переміщення, що об'єднуються у синонімічний ряд зі словом-показником «іти» (71 одиниця).

Виявлені нами синоніми відтворюють найрізноманітніші відтінки здійснення ходи, виражають оціночну її характеристику, ставлення мовця до неї або до чинника руху.

Синоніми, що вказують на процес пересування у просторі, його неповторюваність, чітку спрямованість представлені такими одиницями.

Прямувати – пересуватися у просторі, крокуючи, іти, простувати [4, VIII, с. 370]. Є. Гуцало використовує цю лексему, щоб передати впевнену, піднесену ходу людини, окриленої гарними новинами: *Чернега прямував од берега, начебто й не знав і відати не відав, що коїться на кутку, ніс собі мішечок лепехи за плечима* [1, с. 254]; *Я його побачив, коли зійшов з поїзда і прямував стежкою, що вела поміж старим парком і великим садком* [1, с. 20].

Навпаки, переміщення людини, яка криється з чимось, вдало передається Є. Гуцалом лексемою *чимчикувати* – те саме, що йти [4, VII, с. 469]: *Вже таки розвиднілось і Вільгота, набравши перший мішечок отого сміття, неспішно почимчикував надвір* [1, с. 226].

Для відтворення чітко визначеного руху гурту, який направляється від школи на збирання

буряків, вживається лексична одиниця *простувати* – пересуватися пішки у просторі, іти [4, VIII, с. 304]: *Отак і простували через село – серединою дороги, з гамором, зі сміхом, а кілька вчителів та Ганка з Ликорою йшли по узбіччю мовчки* [1, с. 75].

Синоніми, які передають характер руху, можна поділити на кілька підгруп.

Швидкий рух змальовано письменником синонімами *чесати* – швидко рухатися, бігти щосили [4, с. 1376], *чухрати* – енергійно рухатися, бігти, їхати, поспішаючи куди-небудь [4, с. 1386]: – *Ти, Павле, приглядайся до нашого народу. Тут люди хоч і не янголи, але люди... Лишень поглянь, яка молодичка ген-ген **почесала**, як моторно перебирає ногами* [1, с. 332]; *Старий куди пошлють щодуху **чухрав** і шепотів...* [1, с. 238]. З такою ж семантикою використовує письменник не зафіксований словниками синонім *шнуркувати*: *Погомоніли про всяку всячину, вже гість подався, як баба Мокрина проворно **пошнуркувала** слідом за ним надвір* [1, с. 194]; – *Діти, ану киш надвір, нарвіть кролям якогось бур'яну, – кишнула на дітей, що відразу ж слухняно пошнуркували за поріг* [1, с. 305] або вжиту у переносному значенні лексему *котитись* – іти, пересуватися [4, IV, с. 310]: *А вже через якусь хвилю вискочила Тодосиха. Низенька, зігнута, **прокотилась** прудкою ласочкою до Ганки* [1, с. 46]; *Буфетниця Настя ... **котилась** до сцени так, наче їй спереду було прикріплено пропелер, який і ніс молодицю вперед* [1, с. 56]; *З молоком у відрі Катерина зайшла до хати, а за нею й діти **повкочувались*** [1, с. 249].

Набагато більше синонімів передають повільну, поважну ходу людини.

Охарактеризувати рух літньої людини Є. Гуцалу допомагають синоніми *дріботити* – швидко перебираючи ногами, йти дрібними частими кроками, тюпати [4, II, с. 416]: *Баба, побачивши Ганку на своєму дворі, **подріботіла** назустріч* [1, с. 194]; *Середульше вискочило, босоніж, стоїть на порозі, сюди стріляє-зирає вибалушенням чорносливом та й зразу – **круть** і до нужника **подріботіло**, аж сніг закурів* [1, с. 227], а також близькі до нього *дрібцяти* – робити маленькі дрібні кроки, швидко перебираючи ногами [4, II, с. 417], *дибати* і *дибцяти* – повільно і важко або невміло переставляти ноги [4, II, с. 269], що вживаються здебільшого в мові автора для передачі переважно ходи старих людей, які в міру своєї старечої слабкості йдуть повільно, невпевнено, важко переставляючи ноги: *І баба Весна з костуром у руці **дибцяє** в мерехтливому лісовому гущавинь, бо, видно, нічогісінько не боїться* [1, с. 100]; *Нарешті гість ступив на подвір'я, й поки **дибцяв** до груші, я тильно роздивлявся оцю тінь, яка ще так недавно була здоровим, тілистим чолов'ягою* [1, с. 375]; *А баба, підозріливіше позиркуючи на господину, задки-задки **подибала** до дверей...* [1, с. 165]; *Потім узяла відро у кощаву руку ... й **подрібцювала** до сіней, сутулячись* [1, с. 109].

Для передачі легкого, непомітного переміщення літньої жінки Є. Гуцало також використовує синоніми *потупцяти* – піти, попрямувати куди-небудь повільно, дрібними кроками [4, VII, с. 433], *чапати* – повільно ступати, іти не поспішаючи [4, с. 1370] й у переносному значенні лексему *шелестіти* – рухаючись, працюючи, видавати шарудіння, шерех [4, XI, с. 437]: *Тримаючись за стіни, **потупцяла** в сіни, й півень на сідалі булькав горлом, поки відхилила двері з сіней до хати* [1, с. 425]; ***Чапає**, наче качка, до лавчини під вишнею, всідається, притаковлюючи глечик на колінах...* [1, с. 111]; *Тамуючи подих, ступаючи навипиньках, скрадливо **чапаю** до коліски* [1, с. 111]; *Йї примарою **пошелестіла** по межі до хати...* [1, с. 45].

Також нами виявлено ряд синонімів на позначення повільного руху людини, яка перебуває в певному психологічному стані, що і спричиняє цю повільність. Так, для позначення і підкреслення важкої ходи згорьованої Мотрі Є. Гуцало вживає синонім *човгати* – іти, ходити повільно, ледве піднімаючи ноги, плестися [4, XI, с. 291]: *Мати **причовгала** межею в леваду* [1, с. 45]; *Причілкове вікно розвидняється, і я бачу, як похнюплена жіноча постать у закаляній полотняній сорочці **човгає** до хвіртки...* [1, с. 69]. Лексема ж *чвалати* – іти повільно, важко ступати, утворюючи шум, шарудіння, брести [4, XI, с. 286] підкреслює безсилість, пригніченість, повільність ходи Олексі у важкий для нього час: *Некванно повернувся й з опущеною головою **почвалав** геть* [1, с. 254]. Синонім *шкрьогати* – іти, ходити, човгаючи [4, XI, с. 483] у поєднанні з прислівником «сумно» передає повільну, пригнічену, безсилу ходу, здійснювану старими ногами: *Бахурка сумно **пошкрьогала** додому* [1, с. 82]. Ходу людини в розпачі, але з більш-менш визначеною метою виражає синонімічна одиниця *бръохати* – поволі рухатися в чому-небудь рідкому, грузькому (воді, болоті, снігу і т. ін.) [4, I, с. 244]: *Поминувши артільне господарство, **побръохов** по рудій стерні до ожереду, що хнютився неподалік* [1, с. 523].

Поряд з цими лексемами Є. Гуцало вживає синоніми, які передають повільний рух, викликаний фізичними вадами людини, як-от: *тюпати* – іти повільно, через силу, плентатися [4, X, с. 334] та *шкутьільгати* – повільно іти, шкутьільгаючи [4, VII, с. 486], які використовуються для позначення повільної, важкої ходи Чернеги, що має замість ноги протез: *Чернега спершу **тюпав** у гурті, а потім кинув мішок об дорогу, сам біля нього опустився, – не піду, мовляв, далі, бо на чому ж це я піду?* [1, с. 254]; *Поспитав – і **потюпачив** своєю дорогою...* [1, с. 48]; *Схопився і, забувши мішечок зоставити, **пошкутьільгав** навздогінці* [1, с. 254], а також *дибуляти* – важко йти, дибати, шкандибати [4, II, с. 269], який позначає пересування старого Тодоса за допомогою костура: *Старий Тодос повернувся й **подибуляв** до хати* [1, с. 46].

Щоб охарактеризувати нешвидку, ліниву ходу Михайла, автор використовує синонім *чалапати* –

повільно ступати, човгаючи ногами по землі [4, с. 1370]: *Ксеня побігла до школи, що ген-ген голубіла стінами за стіною зелених дерев, а Михайло почалапав по спорищу до хати* [1, с. 331].

Синонім *п'ястися* – іти, просуватися, намагаючись проникнути, добратися куди-небудь, досягти чогось [4, VIII, с. 419] передає в'ялий, втомлений, можливо навіть неохочий рух у певному напрямку: *Вже й криниця біліє під Оврамовим горбком, уже по стежці-рушнику поп'явся Козидра додому* [1, с. 97].

Також Є. Гуцало може використовувати синоніми на позначення руху для вираження власного ставлення до персонажів. Так, діалектний синонім *плуганитися* – повільно, мляво пересуватися (їхати, йти) [4, VI, с. 595] відтворює повільну ходу старої баби і разом з тим передає негативне авторське ставлення до персонажа: ... *Бахурка й собі приплуганилась, наче без неї тут нічого не могло зваритись* [1, с. 60]. Аналогічну семантику має синонім *сунути* – йти, пересуватися нешвидко, поволі [4, X, с. 387], яким позначено ходу негативних

персонажів, якими є Тодос із Мартохою: *Тодос із Мартохою посунули до сіней – провалились. Більше й не виходив ніхто* [1, с. 47].

Отже, синоніми цього синонімічного ряду містять у собі найрізноманітніші семантико-стилістичні відтінки. Значна група синонімів позначає швидкий рух, досить чисельною є і група синонімів на позначення повільного руху, а також його спрямованості. Різні відтінки передаються контекстом, що сприяє розкриттю характеру персонажів, їх сприйняття, цінностей та принципів виховання, картини світу народу в цілому.

Таким чином, виявлені нами у творах Є. Гуцала дієслівні синоніми яскраво відображають картину світу народу. Дієслівні синоніми є необхідними елементами текстів письменника, вони впливають на читача емоційно-експресивною насиченістю й допомагають виявити і зрозуміти картину світу українського народу, а саме це, очевидно, і було одним із завдань письменницького задуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуцало Є. Твори в 5 т. Т. 1: Оповідання, новели / Є. Гуцало. – К.: Дніпро, 1996. – 454 с.
2. Залевская А.А. Психолінгвістическіе ісследованія. Слово. Текст. Избранные труды / А.А. Залевская. – М.: Гнозис, 2005. – 543 с.
3. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. / В.И. Карасик– Москва: Гнозис, 2004. – 390 с.
4. Словник української мови: в 11-ти т. / Ред. І.К. Білодід та ін. – К.: Наукова думка, 1970-1980. – Т. 1-11.